

Shańaraqta hayallardıń ornı

G.Bekbergenova – NMPI. 1-kurs magistrant

«Analar adamzattıń tárbıyashısı» (Abdurauf Fitrat)

Ğárezsizlikten keyin burıńǵı koloniyalıq dúzim zamanınan parıqlı, hayal-qızlar teńligi, erkinligi qaǵazda, qurı sóz benen emes, kúndelikli turmısta ámelge asırıwǵa itibar qaratılmaqta. Hayallardı qádirlew, olardıń awırın jeńil etiw atababalarımızdan qalǵan muqaddes dástúr.

«Hayaldı ulıǵlaw – shanaraqtı, Watandı, turmıstı ulıǵlaw degeni». Islam Karimovtıń áne usı sózleri ğárezsizliktiń dáslepki kúnlerinen-aq mámleketimizde hayal-qızlardıń ornın bekkemlewdegi mámleketimizde barlıq tariyxıy hám qayırılıs islerimizdiń ózine say ólshemine aylandı.

Shańaraqtıń ústini hayal bolıp esaplanadı. Erkekler minez-qulıq tárbıyasında hayallardan basqa hesh bir kimsege boysınbaydı. Hátteki ullı mekteplerde de joqari pikirli adamlar aldında ilim alıwshılar hám analarınan alǵan tárbıyaları menen jasaydı hám bul tárbıyanı sońǵı kúnlerine deyin saqlaydı. Usı sebepten de filosoflardan biri: «insanlar hár waqıt hayallar qálegenindey boladı, eger ullı hám páziletli adamlarǵa mıtájligińiz bolsa, hayallarǵa ulılıq hám pazilet úyretińiz» deydi.

Erte dáwirdiń ádebiy miyraslarınan esaplangan VIII-XII ásirlerdegi «Qorqıt ata» nıń qosıqları da tap usınday qulaqqa qonımlı, násiyat didaktikaǵa oǵada bay bolıp, ondag ı hayal-qızlar obrazi ayrıqsha ózgesheliklerge iye. Ol hayal-qızlardı erkeklerden ajıratıp qaramaydı. Qaytama hádden ziyat qásterleydi. Hayallarda barq urıp turǵan gózzallı, olardaǵı opadarlıq, aqıl parasatlıq dún`yası, analıqtıń mehribanlıq kelbetin Qorqıt oǵada tásirli súwretleydi.

Sonıń ushında Qorqıt hayal-qızlardı bir neshe bólekke bólip qaraydı. Onıń pikiri boyınsha dún`yada hayal-qızlar kóp. Biraq sonıń bir bólegi ǵana hár bir shańaraqqa baxıt alıp keliwshi hayallar. Qalǵanlardıń hámmesi minezi jaǵınan buzıq, parasatsız bolıp keledi. [1.40.]

Bul pikirin ol xan aldında tolıq bayanlaydı. Sonıń ushında ol hayal-qızlardı aqıl parasatı hám minezine qaray otırıp tórtke bóledi. 1) Oshag`mın qutı (dávleti) bolğan hayal. 2) Insapsız, qanaatsız hayal. 3) Salaq hayal. 4) Adamnıń tilin almay, ózinen basqanı mensinbeytug`n qırsıq hayal. Qorqıt ata bunan keyin xan aldında otırıp, olardıń hár birine minezleme beredi.

Hayalları tárbiyalı bolğan xalıq - tárbiyalı, hayalları tárbiyasız bolğan xalıq tárbiyasız, hayallarv tırısqaq, isbiltermen, bilimli bolğan xalıq – bay, hayalları jalqaw yamasa israpker xalıq paqır bolıwı anıq.

Demek, hayallar ómirge sulıwlıq máni hám mazmun baǵıshlaytuǵın ullı insanlar. Hayallardıń ullılıǵın aytıw barlıq dóretiwshilerdiń dıqqat itibarında bolğan, hár dayım ilham deregi bolıp xızmet etken hám xızmet etedi.

Ana, yaǵnıy hayallardı jırlamaǵan, olardıń pazıletlerin aytpaǵan birde alım ele dúń`yadan ótpegen. Házirgi kúnde de olar shayır hám dóretiwshilerdiń bas teması bolıp olar ózleriniń birinshi orındaǵı wazıypalarınń biri sıpatında analardı ulıǵlawdı belgileydi.

Sonlıqtan da hayallardıń tárbiyalı bolıwı zárúr hám onıń paydası da pútkil milletke tiyisli boladı. Biraq hayallar ushın lazım bolğan ilim zárúr bolğan tárbiya qanday is? Hayallar ushın lazım bolğan ilim tárbiya, óz wazıypaların biliwi, soń bularǵa gózzal ámel etiwi lazım. İnsanlardı baxıtlı etetuǵın náirse ilim ǵana bolmay, ilim menen birge pazıylet. Pazıylet bul ádep degeni. İnsannıń baxtı tárbiyaǵa baylanıslı, tárbiya hayallar qolında. Sonıń ushın, ulıwma xalıqtı tárbiyalı qılıw ushın hayallardı tárbiyalaw hám sol tárbiyanı balalarǵa da bere alatuǵın dárejege alıp barıw lazım.

Paydalanǵan ádebiyatlar.

1. Mámбетов К. Erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyatı. N.: «Bilim», 1992. 40-42-bet.
2. Rizouddin ibn Fahriddin. Oila. Toshkent «Mehnat» - 1991.